

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2009

Αρχαία Ελληνικά Κατεύθυνσης

Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλη Πολιτικά

(Ενότητα 13)

Είναι, νομίζω, φανερό γιατί ο άνθρωπος είναι πολιτικόν ζῷον περισσότερο απ' ό,τι οι μέλισσες ή τα άλλα αγελαία ζώα: Όπως έχουμε ήδη πει πολλές φορές, η φύση δεν κάνει δίχως λόγο και χωρίς αιτία. Ας προσέξουμε ύστερ' απ' αυτό ότι ο άνθρωπος είναι το μόνο ζώο που είναι εφοδιασμένο με την ικανότητα του λόγου. Η απλή φωνή δεν εκφράζει, ως γνωστόν, παρά μόνο τη λύπη και την ευχαρίστηση· γι' αυτό και υπάρχει σε όλα τα ζώα· η φύση τους έδωσε, πράγματι, όλη κι όλη αυτή την ικανότητα, να αντιλαμβάνονται το δυσάρεστο και το ευχάριστο και αυτά να τα κάνουν φανερά το ένα στο άλλο· του λόγου όμως ο προορισμός είναι να κάνει φανερό τι είναι ωφέλιμο και τι βλαβερό και, άρα, τι είναι δίκαιο και τι άδικο· αυτό είναι, πράγματι, που ξεχωρίζει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα: μονάχα αυτός αντιλαμβάνεται το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο και όλα τα άλλα παρόμοια πράγματα-και, φυσικά, η συμμετοχή σε όλα αυτά είναι που κάνει την οικογένεια και την πόλη. Όρα όμως να προσθέσουμε και κάτι άλλο στον λόγο μας: Στην τάξη της φύσης η πόλη προηγείται από την οικογένεια κι απ' τον καθένα μας ως άτομο· λόγος είναι ότι το όλον αναγκαστικά προηγείται του μέρους· πραγματικά, αν πάψει να υπάρχει το σώμα ως σύνολο, δεν θα υπάρχει πια ούτε πόδι ούτε χέρι παρά μόνο ως (ίδια) λέξη, όπως, ας πούμε, αν μιλούσε για πέτρινο χέρι (θα είναι, πράγματι, κάτι σαν αυτό, αν μια φορά πεθάνει).

(Ενότητα 15)

Τῷ περὶ πολιτείας ἐπισκοποῦντι, καὶ τίς ἐκάστη καὶ ποία τίς, σχεδόν πρώτη σκέψις περὶ πόλεως ἰδεῖν, τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις. Νῦν γάρ ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πρῶτην, οἱ δ' οὐ τὴν πόλιν ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἢ τὸν τύραννον τοῦ δέ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὀρώμεν τὴν πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν, ἢ δέ πολιτεία τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις. Ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκεκριμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὄλων μὲν συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος· ἢ γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλῆθος ἐστίν. Ὡστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ σκεπτέον. Καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην ἐστὶ γὰρ τίς δὲ ἐν δημοκρατίᾳ πολίτης ὢν ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἐστὶ πολίτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Από τα παραπάνω αποσπάσματα να μεταφράσετε αυτό της ενότητας 15.

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. Με ποιο επιχείρημα αποδεικνύει ο Αριστοτέλης ότι η πόλη ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως; (Ενότητα 13)

B2. Πώς εξηγεί ο Αριστοτέλης τη μετάβαση από την πόλη στον πολίτη και ποια συλλογιστική πορεία ακολουθεί; (Ενότητα 15)

B3. Ποια είναι η σημασία της Ακαδημίας για τη διαφοροποίηση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη και ποιος λόγος επέδρασε θετικά σε αυτό;

B4. Να βρείτε τις λέξεις του κειμένου με τις οποίες έχουν **ετυμολογική συγγένεια** οι παρακάτω λέξεις: **σταθμός, κάτοπτρο, αυτόκλητος, άφατος, κοίτη.**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Για όποιον εξετάζει το θέμα του τρόπου διακυβέρνησης μιας πόλης (το πολίτευμα) και (ψάχνει να βρει) ποια είναι η φύση και ποια τα χαρακτηριστικά του κάθε επιμέρους τρόπου διακυβέρνησης, το πρώτο σχεδόν θέμα για διερευνήση είναι να δει για κάθε πόλη τι είναι άραγε μια πόλη. Γιατί σήμερα υπάρχουν διαφορετικές γνώμες (πάνω σ' αυτό το θέμα)· άλλοι που λένε πως η πόλη έχει κάνει μια συγκεκριμένη πράξη και άλλοι (που λένε) ότι δεν την έχει κάνει η πόλη αλλά μια συγκεκριμένη ολιγαρχική κυβέρνηση ή κάποιος συγκεκριμένος τύραννος· έπειτα βλέπουμε ότι όλη η δραστηριότητα του πολιτικού και του νομοθέτη έχει να κάνει (είναι σχετική) με την πόλη, ενώ το πολίτευμα είναι ένας τρόπος οργάνωσης αυτών που ζουν στη συγκεκριμένη πόλη. Επειδή όμως η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, όπως όλα εκείνα τα πράγματα που το καθένα τους είναι ένα «όλον», αποτελούμενο όμως από πολλά μέρη, είναι φανερό ότι πρέπει πρώτα να ψάξουμε να βρούμε τι είναι ο «πολίτης»· γιατί η πόλη είναι κάποιο σύνολο πολιτών. Επομένως, πρέπει να εξετάσουμε ποιον πρέπει να ομοιάζουμε πολίτη και ποια είναι η ουσία της έννοιας «πολίτης». Και πράγματι για το περιεχόμενο της λέξης «πολίτης» διατυπώνονται πολλές φορές διαφορετικές μεταξύ τους γνώμες· δεν υπάρχει δηλαδή μια γενική συμφωνία για το περιεχόμενο της λέξης «πολίτης»· γιατί κάποιος ενώ είναι πολίτης σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα, συχνά δεν είναι πολίτης σε ένα ολιγαρχικό πολίτευμα.

B1. Κατά τον Αριστοτέλη η πολιτική κοινότητα των ανθρώπων παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από την πολιτική κοινότητα οποιουδήποτε «αγελαίου ζώου». Η υπεροχή αυτή του ανθρώπου οφείλεται στην ύπαρξη του έναρθρου λόγου. Όλα τα άλλα ζώα έχουν «φωνήν», δηλαδή άναρθρη κραυγή με την οποία είναι σε θέση να αισθανθούν και να εκφράσουν μόνο το ευχάριστο και το δυσάρεστο. Ο άνθρωπος όμως έχει από τη φύση επιπλέον και την ικανότητα να αισθάνεται, να κρίνει και να κατανοεί το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο και όλα τα υπόλοιπα χάρη στο «λόγο», δηλαδή χάρη στον έναρθρο λόγο, τη γλώσσα και τη σκέψη. Αυτή ακριβώς η διαφορά αποτελεί, κατά την άποψη του Αριστοτέλη, και το κύριο στοιχείο που αποδεικνύει πως ο άνθρωπος είναι « φύσει πολιτικόν ζῷον», περισσότερο μάλιστα απ' ό,τι το κατ' εξοχήν αγελαίο ζώο, η μέλισσα,

και τα άλλα αγελαία ζώα.

Συνοπτικά το επιχείρημά του ακολουθεί την εξής συλλογιστική πορεία:

1) Η φύση δεν κάνει τίποτε δίχως λόγο και χωρίς αιτία.

2) Η φύση έδωσε προνομιακά μόνο στον άνθρωπο τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται και να εκφράζει με το «λόγο» το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο.

3) Η δυνατότητα αυτή είναι βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία πολιτικής κοινότητας. Άρα η φύση έδωσε στον άνθρωπο αυτή τη δυνατότητα, γιατί τον προορίζει να ζει μέσα σε οργανωμένη κοινότητα, όπου καμιά συμβίωση, ασφάλεια, ευδαιμονία και αυτάρκεια δε θα ήταν δυνατή χωρίς τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται το καλό και το κακό, το ωφέλιμο και το βλαβερό, το όσιο και το ανόσιο κτλ.

B2. Τη μετάβαση αυτή τη δικαιολογεί με το επιχείρημα ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, είναι δηλαδή «όλον» αποτελούμενο από πολλά «μέρη». Με άλλα λόγια η «πόλη» είναι ένα «όλον», μέρος του οποίου είναι ο πολίτης. Η πόλη αποτελεί σύνθετη οντότητα που αποτελείται από πολλά μέρη (μόρια). Η σύνθετη αυτή οντότητα εμπεριέχει ένα κυριαρχικό στοιχείο, τους άρχοντες, και ένα άλλο υφιστάμενο, τους πολίτες. Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη εδώ είναι αναλογικός: όπως οποιοδήποτε πράγμα που παρουσιάζεται ως «όλον» ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, έτσι και η πόλη, που απαρτίζεται από πολίτες, είναι σύνθετη οντότητα. Επομένως, οποιαδήποτε έρευνα για την έννοια της «πόλης» προϋποθέτει την έρευνα της έννοιας «πολίτης» (δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος») και την αναζήτηση των χαρακτηριστικών του («ὥστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ σκεπτέον»), πολύ περισσότερο μάλιστα που ο ρόλος του για την πολιτική τάξη είναι καθοριστικός.

B3. «Η σημασία της Ακαδημίας βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός... την ελάχιστη οπωσδήποτε ποιητική» (σελίδα 140 σχολικού βιβλίου)

B4. σταθμός → συνεστώτων
κάτοπτρο → ὀρώμεν
αυτόκλητος → καλεῖν
άφατος → φάσκοντες
κοίτη → συγκεκριμένων

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΑΝ ΤΑ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

Γ. ΧΑΣΙΑΚΗΣ
στον ΠΕΙΡΑΙΑ